

Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
M. BOBEK
fremsat den 13. juli 2017¹

Sag C-194/16

**Bolagsupplysningen OÜ
Ingrid Ilsjan
mod
Svensk Handel AB**

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Riigikohus (øverste domstol, Estland))

»Forordning nr. 1215/2012 – kompetence i sager om erstatning uden for kontrakt – offentliggørelse af oplysninger på internettet – juridiske personers personlige rettigheder – centrum for interesser – påbud om fjernelse og berigtigelse af oplysninger i en anden medlemsstat – krav om erstatning«

Indhold

I. Indledning	2
II. Relevante retsfor skrifter	3
1. Forordning nr. 1215/2012	3
III. Faktiske omstændigheder, retsfor handlinger og de præjudicielle spørgsmål	3
IV. Bedømmelse	5
A. Anvendeligheden på juridiske personer af den værnetingsregel, der er baseret på centrum for sagsøgerens interesser	6
1. Indledning: udviklingen i retspraksis (hvordan undtagelsen blev reglen)	6
2. Juridiske personers personlige rettigheder	8
a) Principielt svar	9
b) Pragmatisk svar	11

¹ – Originalsprog: engelsk.

c) Skal juridiske personer behandles anderledes inden for rammerne af forordning nr. 1215/2012?	12
B. International kompetence i sager om krænkelse af personlige rettigheder forårsaget af oplysninger offentliggjort på internettet	14
1. Vanskelighederne ved at opretholde »mosaikløsningen« for internetrelaterede krav om skadeserstatning	14
2. Det snævrere alternativ	17
a) Det omdefinerede kriterium	17
b) Fastlæggelse af centrummet for interesser	18
c) Foreløbig konklusion	21
C. Kompetence for så vidt angår et påbud om berigtigelse og fjernelse af angiveligt skadelige oplysninger	21
V. Forslag til afgørelse	23

I. Indledning

1. Et estisk selskab, der driver virksomhed i Sverige, er blevet sortlistet for angiveligt tvivlsom forretningspraksis på en svensk arbejdsgiversammenslutnings websted. Som det er uundgåeligt i en æra af anonym internet-frygtløshed, der er kendt for sin kultiverede stil, indsigtfuldhed og moderation, udløste webstedet et antal fjendtlige kommentarer fra læserne.

2. Det estiske selskab har anlagt sag mod den svenske sammenslutning ved de estiske domstole. Det har klaget over, at de offentliggjorte oplysninger har skadet dets ære, ry og omdømme. Det har nedlagt påstand om, at de estiske domstole pålægger den svenske sammenslutning at berigtige oplysningerne og fjerne kommentarerne fra sit websted. Det har ligeledes nedlagt påstand om erstatning for det tab, det angiveligt har lidt som følge af offentliggørelsen på internettet af oplysningerne og kommentarerne.

3. Riigikohus (øverste domstol, Estland) er i tvivl om, hvorvidt de estiske domstole er kompetente i denne sag. Den har derfor forelagt Domstolen nærmere bestemt tre spørgsmål. For det første: Kan de estiske domstole betragte sig som kompetente til at behandle denne sag på grundlag af »centrum for sagsøgerens interesser« – et specielt kompetencekriterium, som Domstolen tidligere har anvendt for fysiske personer, men hidtil ikke for juridiske personer? For det andet: I bekræftende fald, hvorledes kan centrum for en juridisk persons interesser da defineres? For det tredje er den forelæggende ret i tilfælde af, at de estiske domstoles kompetence skal begrænses til situationer, hvor skaden er indtruffet i Estland, usikker på, om den kan pålægge den svenske sammenslutning at berigtige og fjerne de omtvistede oplysninger.

4. Der foreligger to hidtil ubehandlede omstændigheder, som lægger op til, at Domstolen anlægger et fornyet og måske mere kritisk syn på sin tidligere praksis: En *juridisk person* (ikke en fysisk person) har primært nedlagt påstand om *berigtigelse og fjernelse* af oplysninger, der er gjort tilgængelige på internettet (og kun sekundært om erstatning for den angivelige skade på personens omdømme). Denne række af faktiske omstændigheder rejser spørgsmålet om, i hvilken udstrækning der kan være

behov for at ajourføre de tilsyneladende ganske vidtgående regler om international kompetence, som tidligere er blevet fastlagt i dommen i sagen Shevill m.fl.², for så vidt angår ærekrænkelser begået af trykte medier, og som i dommen i sagen eDate Advertising m.fl.³ blev udstrakt til også at omfatte skade på fysiske personers omdømme som følge af oplysninger offentliggjort på internettet.

II. Relevante retsfor skrifter

1. Forordning nr. 1215/2012

5. Ifølge 15. betragtning til forordning (EU) nr. 1215/2012⁴ bør »kompetencereglerne [...] frembyde en høj grad af forudsigelighed og være baseret på sagsøgtes bopæl som det principielle kriterium«.

6. Ifølge 16. betragtning bør sagsøgtes bopæl »[s]om kompetencekriterium [...] suppleres med alternative kriterier baseret på en sags nære tilknytning til en bestemt ret eller på hensynet til god retspleje. Kriteriet nær tilknytning bør tjene til at skabe retssikkerhed og undgå muligheden for, at sagsøgte indstævnes for en ret i en medlemsstat, som vedkommende ikke med rimelighed kunne forudse. Dette er navnlig vigtigt i tvister angående forpligtelser uden for kontrakt, der er opstået i forbindelse med krænkelser af privatlivets fred og af individets rettigheder, herunder ærekrænkelser«.

7. Den almindelige regel om international kompetence findes i artikel 4, stk. 1, hvorefter »personer, der har bopæl på en medlemsstats område, uanset deres nationalitet, [skal] sagsøges ved retterne i denne medlemsstat«.

8. I henhold til samme forordnings artikel 5, stk. 1, kan denne regel kun fraviges i de i kapitel II, afdeling 2-7, fastsatte tilfælde.

9. Bestemmelsen i artikel 7, nr. 2) (som er indeholdt i afdeling 2 i kapitel II i forordning nr. 1215/2012), er relevant for den foreliggende sag. I sager om erstatning uden for kontrakt kan en person, der har bopæl på en medlemsstats område, sagsøges i en anden medlemsstat ved »retten på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået eller vil kunne foregå«.

III. Faktiske omstændigheder, retsfor handlinger og de præjudicielle spørgsmål

10. Bolagsoplysningen OÜ (herefter »appellanten«) er et selskab etableret i Tallinn (Estland), som tilsyneladende udøver størstedelen af sin virksomhed i Sverige. Ingrid Ilsjan er ansat hos appellanten.

11. Svensk Handel AB er en svensk handelssammenslutning (herefter »indstævnte«).

12. Indstævnte opførte appellanten på en sort liste offentliggjort på sit websted og anførte, at appellanten »bedriver bedrageri og svindel«. Sortlistningen gav anledning til ca. 1 000 kommentarer på et internetforum på webstedet, herunder direkte opfordringer til vold mod appellanten og dennes ansatte.

13. Den 29. september 2015 anlagde appellanten og Ingrid Ilsjan sag mod indstævnte ved Harjo Maakohus (distriktsdomstolen i Harju, Estland) (herefter »retten i første instans«). Appellanten og Ingrid Ilsjan nedlagde påstand om, at det blev pålagt indstævnte at berigtige de oplysninger, der var offentliggjort om appellanten, og fjerne kommentarerne fra sit websted. Desuden nedlagde appellanten

2 – Dom af 7.3.1995, Shevill m.fl. mod Presse Alliance (C-68/93, EU:C:1995:61).

3 – Dom af 25.10.2011, eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685).

4 – Europa-Parlamentets og Rådets forordning af 12.12.2012 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (omarbejdning) (EUT 2012, L 351, s. 1).

påstand om erstatning for et økonomisk tab, denne havde lidt, herunder navnlig tab af fortjeneste, på 56 634,99 EUR. Ingrid Ilsjan nedlagde påstand om et ikke-økonomisk tab, der skulle fastsættes af retten. Appellanten og Ingrid Ilsjan gjorde gældende, at de havde lidt skade som følge af indstævntes adfærd. De hævdede, at offentliggørelsen af de urigtige oplysninger havde lammet appellants virksomhed i Sverige.

14. Ved afgørelse af 1. oktober 2015 afviste retten i første instans søgsmålet. Den afgjorde, at det ikke var blevet bevist, at den omhandlede skade var indtrådt i Estland. Den kunne følgelig ikke betragte sig som kompetent på grundlag af artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012. Oplysningerne og kommentarerne var affattet på svensk – et sprog, som er uforståeligt for estisktalende uden oversættelse. Desuden var faldet i omsætningen i svensk valuta, hvilket udgjorde en indikation for, at skaden rent faktisk var indtrådt i Sverige. Den blotte omstændighed, at webstedet kunne tilgås i Estland, kunne ikke i sig selv begrunde, at de estiske domstole var kompetente.

15. Appellanten og Ingrid Ilsjan indbragte afgørelsen for Tallinna Ringkonnakohus (appeldomstol, Tallinn, Estland). Den 9. november 2015 afviste denne ret sagen og stadfæstede, at de estiske domstole ikke havde international kompetence.

16. Denne afgørelse blev ligeledes appelleret, nemlig til den forelæggende ret, Riigikohus (øverste domstol).

17. For den øverste domstol har appellanten gjort gældende, at de estiske domstole har kompetence til at behandle sagen, fordi centrum for appellants interesser befinder sig i Estland. Det onlineindhold, som blev offentliggjort i denne sag, krænkede appellants ret til at udøve erhvervs-mæssig virksomhed. Appellants ledelse, økonomiske aktivitet, regnskabsafdeling, erhvervs-mæssige udvikling og personaleafdelinger er beliggende eller finder sted i Estland. Appellants indtægter overføres fra Sverige til Estland. Appellanten har ikke nogen repræsentant eller afdeling i udlandet. Virkningerne af den skadevoldende handling er således indtruffet i Estland.

18. Efter indstævntes opfattelse er der ikke en tæt tilknytning mellem sagen og de estiske domstole. Spørgsmålet om international kompetence bør derfor afgøres på grundlag af den almindelige regel i artikel 4, stk. 1, i forordning nr. 1215/2012. Indstævntes hjemsted er i Sverige. Det er følgelig de svenske domstole, der er kompetente i hovedsagen.

19. Den forelæggende ret har besluttet at adskille appellants og Ingrid Ilsjans krav. Sidstnævntes søgsmål er blevet hjemvist til retten i første instans med henblik på fornyet behandling af formaliteten. Den forelæggende ret finder med hensyn til appellants søgsmål, at de estiske domstole er kompetente for så vidt angår appellants krav om erstatning for den skade, der eventuelt er lidt i Estland. Den er imidlertid i tvivl om, hvorvidt den er kompetent for så vidt angår de øvrige aspekter af appellants søgsmål.

20. Det er på denne baggrund, at Riigikohus (øverste domstol, Estland) har udsat sagen og forelagt Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Skal artikel 7, nr. 2), i [forordning (EU) nr. 1215/2012] fortolkes således, at en person, hvis rettigheder er blevet krænkede ved offentliggørelse af urigtige oplysninger om vedkommende på internettet og gennem manglende fjernelse af kommentarer om vedkommende, kan anlægge sag med påstand om berigtigelse af de urigtige oplysninger og fjernelse af de kommentarer, som krænkede vedkommendes rettigheder, ved retterne i enhver medlemsstat, på hvis område de på internettet offentliggjorte oplysninger er eller var tilgængelige, for så vidt angår den i denne medlemsstat opståede skade?

- 2) Skal artikel 7, nr. 2), i [forordning nr. 1215/2012] fortolkes således, at en juridisk person, hvis rettigheder hævdes at være blevet krænkede ved offentliggørelse af urigtige oplysninger om vedkommende på internettet og ved undladelse af at fjerne kommentarer herom, kan anlægge sag med påstand om berigtigelse af oplysningerne, forpligtelse til at fjerne kommentarerne og erstatning for det økonomiske tab, der er lidt ved offentliggørelse af de urigtige oplysninger om vedkommende på internettet, for så vidt angår det samlede tab, som den pågældende juridiske person har lidt, gældende ved retterne i den stat, hvori centrum for denne persons interesser ligger?
- 3) Såfremt det andet spørgsmål besvares bekræftende: Skal artikel 7, nr. 2), i [forordning nr. 1215/2012] fortolkes således, at
- det må antages, at centrum for en juridisk persons interesser og dermed det sted, hvor den pågældende juridiske persons tab er lidt, ligger i den medlemsstat, hvor den har sit hjemsted, eller
 - der ved fastsættelsen af det sted, hvor den juridiske person har centrum for sine interesser og dermed det sted, hvor dens tab er lidt, skal tages hensyn til samtlige forhold, såsom den juridiske persons hjemsted og forretningssted, dens kunders hjemsted og den måde, hvorpå forretningerne indgås?«

21. Der er indgivet skriftlige indlæg af appellanten, den estiske, den portugisiske og Det Forenede Kongeriges regering samt Europa-Kommissionen. Appellanten, den estiske regering og Kommissionen har afgivet mundtlige indlæg på retsmødet den 20. marts 2017.

IV. Bedømmelse

22. Den forelæggende rets spørgsmål vedrører, i en nøddeskal, tre problemstillinger. Sagens kerne findes efter min opfattelse i det andet spørgsmål: Kan det kompetencekriterium, som blev udviklet i dommen i sagen eDate Advertising m.fl.⁵ med hensyn til fysiske personer, og som er baseret på centrummet for sagsøgerens interesser, også anvendes på juridiske personer? Jeg begynder følgelig med at behandle denne problemstilling (under A). Om det er nødvendigt at behandle den forelæggende rets tredje spørgsmål, afhænger af, om førstnævnte spørgsmål skal besvares bekræftende: På grundlag af hvilket kriterium skal centrummet for juridiske personers interesser fastlægges (under B)? Endelig har den forelæggende ret ved det første spørgsmål anmodet Domstolen om at vurdere samspillet mellem den »mosaikløsning«, Domstolen udviklede i dommen i sagen Shevill m.fl.⁶, og hvorefter rettens kompetence er begrænset til skade lidt inden for det pågældende nationale område, og det forhold, at det af appellanten påberåbte retsmiddel er udeleligt, idet det har enhedskarakter (under C).

23. I korthed foretager jeg i dette forslag til afgørelse først en vurdering af det personelle anvendelsesområde for de relevante kompetenceregler (under A), dernæst af spørgsmålet om, hvilket kriterium der skal anvendes (under B), og endelig af spørgsmålet om retsmidler (under C). Hovedindholdet i min argumentation er følgende: Jeg mener ikke, at der er grund til at differentiere mellem fysiske og juridiske personer, når den internationale kompetence skal fastslås i sager om erstatningsansvar for skade forårsaget på omdømme. Jeg foreslår, at sådanne personer behandles ens for så vidt angår international kompetence. I erkendelse af internettets og de oplysningers særlige karakter, der bringes herpå, foreslår jeg dog ligeledes, at der foretages en indsnævring af Domstolens tidligere fastlagte løsning. Med hensyn til indhold, som er gjort tilgængeligt på internet, mener jeg ikke, at det tjener noget formål at opretholde den »mosaikkompetence«, som blev fastlagt i dommen i

5 – Dom af 25.10.2011, eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685).

6 – Dom af 7.3.1995, Shevill m.fl. (C-68/93, EU:C:1995:61).

sagen Shevill m.fl. specifikt for trykte medier. Hvis Domstolen går ind på en sådan stramning af reglerne om international kompetence for så vidt angår internetbaseret ærekrænkelse, opstår der slet ikke noget spørgsmål om, hvilke retsmidler der er til rådighed i forbindelse med en territorialt begrænset »mosaikkompetence« som i dommen i sagen Shevill m.fl.

A. Anvendeligheden på juridiske personer af den værnetingsregel, der er baseret på centrum for sagsøgerens interesser

1. Indledning: udviklingen i retspraksis (hvordan undtagelsen blev reglen)

24. Den foreliggende sag vedrører fortolkningen af reglen i artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 om fastlæggelse af international kompetence for så vidt angår krav om skadeserstatning. Ifølge denne regel kan en person, der har bopæl i en medlemsstat, sagsøges i en anden medlemsstat »ved retten på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået eller vil kunne foregå«.

25. Dette er en *speciel* kompetenceregulering. Den giver mulighed for at fravige den *almindelige* regel i artikel 4, stk. 1, i forordning nr. 1215/2012, hvorefter den sagsøgte skal sagsøges i den medlemsstat, hvor han har bopæl⁷.

26. Grundlaget for reglen i artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 er ifølge fast retspraksis, at der er en *særlig snæver sammenhæng* mellem tvisten og retterne i en anden medlemsstat i forhold til retterne i sagsøgtens bopælsstat. Dette skyldes hensynet til god retspleje og til hensigtsmæssig tilrettelæggelse af retssagen⁸.

27. Udtrykket »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået«, i artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 (og i de tidligere udgaver af forordningen⁹) er af Domstolen fra og med Bier-dommen¹⁰ blevet fortolket som omfattende både stedet for skadens *indtræden* og stedet for den begivenhed, der *ligger til grund* for skaden¹¹. Sagsøgeren kan derfor vælge at sagsøge sagsøgte det ene eller det andet af disse to steder.

28. I dommen i sagen Shevill m.fl. klarlagde Domstolen, at når ærekrænkelser skyldes en artikel i en avis, der udgives i flere medlemsstater, kan sagsøgeren vælge at anlægge erstatningssag (i henhold til reglerne om speciel kompetence) ved retterne to steder. Sagen kan enten indbringes for retterne i den medlemsstat, hvor den skadevoldende begivenhed *har sin oprindelse*¹², hvilket svarer til udgiverens hjemsted, eller for retterne i hver enkelt medlemsstat, hvor det pågældende skrift er blevet udbredt, og

7 – For et nyligt udtryk herfor, jf. f.eks. dom af 22.1.2015, Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, præmis 17 og den deri nævnte retspraksis).

8 – Dette er blevet fastslået i dom af 30.11.1976, Bier (21/76, EU:C:1976:166, præmis 11). Jf. ligeledes dom af 7.3.1995, Shevill m.fl. (C-68/93, EU:C:1995:61, præmis 19 og den deri nævnte retspraksis), af 25.10.2011, eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685, præmis 40 og den deri nævnte retspraksis), af 3.10.2013, Pinckney (C-170/12, EU:C:2013:635, præmis 27 og den deri nævnte retspraksis), af 22.1.2015, Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, præmis 19 og den deri nævnte retspraksis), og af 21.12.2016, Concurrence (C-618/15, EU:C:2016:976, præmis 26 og den deri nævnte retspraksis). Jf. ligeledes 16. betragtning til forordning nr. 1215/2012.

9 – Formuleringen af artikel 7, nr. 2), er identisk med artikel 5, nr. 3), i Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22.12.2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EFT 2001, L 12, s. 1). Den er ligeledes praktisk taget identisk med artikel 5, stk. 3, i Bruxelles-konventionen af 27.9.1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager (EFT 1978, L 304, s. 36).

10 – Dom af 30.11.1976, Bier (21/76, EU:C:1976:166, præmis 19).

11 – For et nyligt udtryk herfor, jf. f.eks. dom af 22.1.2015, Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, præmis 18 og den deri nævnte retspraksis).

12 – Dette svarer ligeledes til den almindelige regel om sagsøgtens hjemsted. Jf. dom af 7.3.1995, Shevill m.fl. (C-68/93, EU:C:1995:61, præmis 26).

hvor den krænkede hævder, at hans omdømme har *lidt skade*. Sidstnævnte retters kompetence begrænses til alene at omfatte skade lidt i den pågældende medlemsstat¹³. Denne anden form for speciel kompetence, som medfører en territorielt begrænset kompetence, og som blev udviklet i dommen i sagen Shevill m.fl., er der blevet henvist til som »mosaikløsningen«¹⁴.

29. I dommen i sagen eDate Advertising m.fl. bekræftede Domstolen indledningsvis, at dette kompetencekriterium finder anvendelse på sager om krænkelse af personlige rettigheder forårsaget af offentliggørelse af oplysninger på internet. Domstolen fastslog, at en erstatningssag kan anlægges ved retterne i hver medlemsstat, på hvis område indhold offentliggjort på internettet er eller har været tilgængeligt. Disse retters kompetence er territorielt begrænset¹⁵.

30. Domstolen tilføjede imidlertid ligeledes endnu en værnetingsregel i dommen i sagen eDate Advertising m.fl.: En sådan sag kan også anlægges ved retterne på det sted, hvor centrum for sagsøgerens interesser befinder sig. Dette sted er den medlemsstat, hvori sagsøgeren sædvanligvis opholder sig, eller en anden medlemsstat, hvortil der kan påvises en særlig tæt tilknytning, såsom den, hvori sagsøgeren udøver erhvervsmæssig aktivitet¹⁶.

31. Domstolen udviklede denne tredje specielle værnetingsregel med henblik på sager, der er omfattet af artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012, idet den tog skadens »grovhed« og den verdensomspændende tilgængelighed af de oplysninger, der angiveligt forårsager den, i betragtning¹⁷. Dette er kendetegn, som er særlige for internettet, der som medie havde en ret marginal betydning, da dommen i sagen Shevill m.fl. blev afsagt¹⁸.

32. For at sammenfatte: En samlet fortolkning af dommen i sagen Shevill m.fl. og dommen i sagen eDate Advertising m.fl. indebærer, at der, hvis sagsøgeren i en sag om påstået skade på dennes omdømme er en fysisk person, kan vælges mellem *fire former* for værneting. Tre af disse er »fulde« værneting, for hvilke der kan nedlægges påstand om hele erstatningen. Det fjerde er »delvist« værneting, for hvilke den erstatning, der kan nedlægges påstand om, er begrænset til den skade, som er lidt på den pågældende medlemsstats område. De fulde værneting omfatter det *almindelige* (i sagsøgtens bopælsstat) og to *specielle* værneting (på stedet for skadens opståen, hvilket i de fleste tilfælde sandsynligvis er det samme sted som det almindelige værneting, og på det sted, hvor centrum for sagsøgerens interesser befinder sig). Derudover vil alle de resterende medlemsstater kunne udgøre delvise værneting, eftersom oplysninger på internettet er tilgængelige i samtlige medlemsstater.

33. Den foreliggende sag vedrører international kompetence i en sag om erstatning, der er udsprunget af en påstået krænkelse af appellantens personlige rettigheder. Appellanten er en *juridisk* person. Der er nedlagt påstand om et påbud til indstævnte om at *berigtige og fjerne* oplysningerne og kommentarerne på indstævntes websted. Således som det blev bekræftet under retsmødet, er det primære formål med appellantens søgsmål ikke erstatning for et lidt økonomisk tab, men snarere korrektion og sletning af det angiveligt skadelige internetindhold. Det er kun sekundært, at der er nedlagt påstand om erstatning.

13 – Dom af 7.3.1995, Shevill m.fl. (C-68/93, EU:C:1995:61, præmis 30 og 31).

14 – Jf. f.eks. P. Mankowski: Kommentar zum Art. 5 EuGVVO, i EWiR 2011, s. 743 og 744. Den løsning, som blev valgt i Shevill-dommen, opfattes almindeligvis som udformet til at afspejle den omstændighed, at langt størstedelen af det trykte var blevet distribueret i Frankrig, mens kun en lille del af det var blevet spredt i England, hvor de personer, som var berørt af de offentliggjorte oplysninger, havde bopæl. Jf. bl.a. A. Briggs: »The Brussels Convention«, *Yearbook of European Law*, 1995, bd. 15, nr. 1, s. 487-514.

15 – Dom af 25.10.2011, eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685, præmis 51 og 52).

16 – Dom af 25.10.2011, eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685, præmis 49).

17 – Ibidem, præmis 47.

18 – For en kritisk vurdering i retslitteraturen, der fremhæver skiftet til forum actoris og manglen på forudsigelighed samt den risiko for forumshopping, der er forbundet med en sådan løsning; jf. f.eks. S. Bollée og B. Haftel: »Les nouveaux (dés)équilibres de la compétence internationale en matière de cyber délits après l'arrêt eDate Advertising et Martinez«, *Recueil Le Dalloz*, 2012, nr. 20, s. 1285-1293, J.-J. Kuipers: »Joined Cases C-509/09 & 161/10, eDate Advertising v. X and Olivier Martinez and Robert Martinez v. MGN Limited, Judgment of the Court of Justice (Grand Chamber) of 25 October 2011«, *Common Market Law Review* 2012, s. 1211-1231, T. Thiede: »Bier, Shevill und eDate – Aegrescit medendo?«, *Zeitschrift für de Privatrecht der Europäischen Union*, 4/2012, s. 219-222.

34. Som antydnet i begyndelsen af dette forslag til afgørelse, kan man mene, at ovennævnte to omstændigheder strækker Domstolens eksisterende praksis et stykke for langt ind på områder, som den måske ikke oprindeligt var beregnet for. At gå til de yderste grænser for en intellektuel konstruktion er imidlertid også nyttigt, da det åbner mulighed for en kritisk revurdering af selve grundlaget for den pågældende struktur.

35. Inden en sådan kan foretages, må et indledende spørgsmål dog behandles: Kan der i relation til en krænkelse af personlige rettigheder, der er begået på internettet, sondres mellem fysiske og juridiske personer?

2. Juridiske personers personlige rettigheder

36. Om end det ikke angives udtrykkeligt i dommen, synes tanken bag indførelsen af yderligere en speciel værnetingsregel i dommen i sagen eDate Advertising m.fl. i høj grad at have drejet sig om beskyttelsen af grundlæggende rettigheder. Den tanke blev klart udtrykt i generaladvokat Cruz Villalóns forslag til afgørelse i denne sag¹⁹.

37. Hvordan det end forholder sig, må spørgsmålet om, hvorvidt beskyttelsen af personlige rettigheder i deres egenskab af grundlæggende rettigheder kan udstrækkes til også at omfatte juridiske personer, siges at have været genstand for indgående diskussion i den foreliggende sag. Har juridiske personer personlige rettigheder? Parterne i denne sag har haft forskellige opfattelser.

38. Den estiske regering har anført i sit skriftlige indlæg og udtalte under retsmødet, at beskyttelse af personlige rettigheder i henhold til dommen i sagen eDate Advertising m.fl. pr. definition kun kan gælde for fysiske personer. Estland har gjort gældende, at dette skyldes krænkelsesernes art og virkninger (såsom smerte og lidelser). På samme måde har Det Forenede Kongeriges regering betonet i sit skriftlige indlæg, at den erstatning, der kræves på grund af offentliggørelse af skadelige oplysninger på internettet for juridiske personer reelt afspejler et økonomisk tab. Dette rejser spørgsmål, som er forskellige fra dem, der opstår for så vidt angår fysiske personer, hvis omdømme krænkes.

39. Kommissionen har medgivet, at personlige rettigheder er beskyttet i nogle medlemsstater, men har gjort gældende, at forum actoris baseret på centrum for interesser ikke bør udstrækkes til også at gælde for juridiske personer. En sådan udvidelse ville ikke være forenelig med balancen mellem de hensyn, der gør sig gældende.

40. Disse opfattelser kan jeg ikke tilslutte mig. For det første er det på det *principielle* plan vanskeligt at se, hvorfor juridiske personer ikke – så vidt analogien med rimelighed tillader – kan tillægges personlige rettigheder [under a)]. For det andet kan det nævnes, at spørgsmålet om, hvorvidt juridiske personer besidder en række grundlæggende personlige rettigheder, på et mere *pragmatisk* plan er af ret begrænset relevans i forbindelse med den foreliggende sag. Det er givet, at juridiske personers ry eller omdømme nyder beskyttelse i lovgivningen i et antal medlemsstater som en del af personernes lovfæstede rettigheder. Disse rettigheder findes og må i vid udstrækning være genstand for retslig prøvelse uden hensyn til, om juridiske personer besidder personlige rettigheder eller ej. Sager af denne art vedrører sandsynligvis »skade« som omhandlet i artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012, hvis de er af grænseoverskridende karakter, men en potentielt heftig diskussion om rækkevidden af virksomheders grundlæggende rettigheder er reelt ikke det centrale punkt i den foreliggende sag [under b)]. Disse betragtninger fører til en konklusion, hvorefter der ikke er grund til at behandle fysiske og juridiske personer forskelligt, når der anvendes en speciel værnetingsregel [under c)].

19 – Der bl.a. bemærkede, at de i artikel 7 og 11 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret«) fastslåede grundlæggende rettigheder til privatlivets fred og informationsfrihed »giver udtryk for den særlige beskyttelse, som information bør have i et demokratisk samfund, ligesom de påpeger relevansen af privatsfæren, som også omfatter retten til eget portræt«. Generaladvokat Cruz Villalóns forslag til afgørelse eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:192, punkt 52).

a) *Principielt svar*

41. Inden for systematikken i den europæiske menneskerettighedskonvention (EMRK) var det i begyndelsen kun ifølge artikel 1 i protokol nr. 1 til EMRK om retten til ejendom, at denne ret *udtrykkeligt* ligeledes gjaldt for juridiske personer. Efterfølgende har såvel Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (EMD) som Domstolen imidlertid gradvis udvidet beskyttelsen som grundlæggende rettigheder til også omfatte juridiske personer, hvor dette har forekommet at være det rigtige i betragtning af den specifikke grundlæggende rettighed, der var tale om.

42. I EMD's praksis er den gradvise udvidelse gennem årene således kommet til at omfatte f.eks. udtryksfriheden²⁰, retten til respekt for ens hjem og korrespondance²¹ og retten til en retfærdig rettergang²². På samme tid har EMD imidlertid også anerkendt, at signatarparterne hvad grundlæggende rettigheder angår i nogle tilfælde kan tillægges et bredere skøn i situationer, der drejer sig om de berørte personers erhvervmæssige virksomhed²³.

43. På samme måde har Domstolen inden for Unionens retsorden bekræftet, at juridiske personer ikke alene har ret til ejendom²⁴, men også frihed til at oprette og drive egen virksomhed²⁵, adgang til effektive retsmidler²⁶ og, ligeledes mere specifikt, ret til retshjælp²⁷. Domstolen har ligeledes fastslået, at juridiske personer er omfattet af uskyldsformodningen og, mere specifikt, retten til forsvar²⁸.

44. Generelt forekommer udvidelsen af de grundlæggende rettigheder til også at gælde for juridiske personer i begge systemer, med visse undtagelser²⁹, at være sket gradvis og temmelig naturligt og spontant uden dybere filosofiske overvejelser om de grundlæggende rettigheders karakter eller funktion³⁰. De betragtninger, som har ligget til grund, synes snarere at have været af funktionel art: Kan den grundlæggende rettighed, som det drejer sig om, ved en rimelig analogi anvendes på en juridisk person? I bekræftende fald vil den pågældende rettighed ofte være blevet udvidet og anvendt på juridiske personer, muligvis ledsaget af mere vidtgående begrænsninger og restriktioner³¹.

20 – Fastslået i EMRK's artikel 10. Menneskerettighedsdomstolen, 26.4.1979, Sunday Times mod Det Forenede Kongerige (CE:ECHR:1979:0426JUD000653874).

21 – Fastsat i EMRK's artikel 8. EMD udvidede begrebet »hjemmet« til også at omfatte et selskabs kontor. Menneskerettighedsdomstolen, 16.4.2002, Société Colas Est m.fl. mod Frankrig (CE:ECHR:2002:0416JUD003797197, § 40-42).

22 – Fastsat i EMRK's artikel 6, stk. 1. Menneskerettighedsdomstolen, 20.9.2011, Oao Neftyanaya Kompaniya Yukos mod Rusland (CE:ECHR:2011:0920JUD001490204, § 536-551). Det blev bemærket, at der ikke var nogen grund til at behandle juridiske personer anderledes, da iagttagelse af retten til en retfærdig rettergang er en forudsætning for håndhævelsen af specifikke grundlæggende rettigheder. Jf. P. Oliver: »Companies and their Fundamental Rights: a comparative perspective«, *International and Comparative Law Quarterly*, 2015, bd. 64, nr. 3, s. 678.

23 – Jf. Menneskerettighedsdomstolen, 16.12.1992, Niemietz mod Tyskland (CE:ECHR:1992:1216JUD001371088), hvori EMD afgjorde, at politiets ransagning af en selvstændigt erhvervsdrivende advokats kontor, hvori advokaten boede, udgjorde en krænkelse af hans »hjem«. EMD tilføjede dog, at staternes ret til indgreb i henhold til EMRK's artikel 8, stk. 2, kan være mere vidtgående, »når der er tale om erhvervs- eller forretningsmæssig virksomhed eller lokaler«, end det ellers ville have været tilfældet (§ 31).

24 – Fastsat i chartrets artikel 17. Jf. f.eks. dom af 11.6.2015, Berlington Hungary m.fl. (C-98/14, EU:C:2015:386, præmis 89-91 og den deri nævnte retspraksis).

25 – Fastslået i chartrets artikel 16. Jf. dom af 21.12.2016, AGET Iraklis (C-201/15, EU:C:2016:972, præmis 66-69 og den deri nævnte retspraksis).

26 – Fastsat i chartrets artikel 47. Jf. f.eks. dom af 16.5.2017, Berlioz Investment Fund SA (C-682/15, EU:C:2017:373, præmis 48).

27 – Fastslået i chartrets artikel 47. Dom af 22.12.2010, DEB (C-279/09, EU:C:2010:811, præmis 44-59).

28 – Fastsat i chartrets artikel 48. Jf. f.eks. dom af 26.11.2013, Groupe Gascogne mod Kommissionen (C-58/12 P, EU:C:2013:770, præmis 29 ff.), og af 14.9.2010, Akzo Nobel Chemicals og Akcros Chemicals mod Kommissionen (C-550/07 P, EU:C:2010:512, præmis 92).

29 – Bl.a. dom af 22.12.2010, DEB (C-279/09, EU:C:2010:811), hvori Domstolen bekræftede, at juridiske personer ligeledes skal have adgang til retshjælp. Domstolen baserede sig i den forbindelse (præmis 38) på et lingvistisk argument (ordet »enhver« i den omhandlede bestemmelse udelukker ikke juridiske personer), sammenholdt med systemiske betragtninger (det pågældende afsnits placering i chartret).

30 – Jf. videre f.eks. P. Oliver: »Companies and their Fundamental Rights: a comparative perspective«, *International and Comparative Law Quarterly*, 2015, bind 64, nr. 3, s. 661-696.

31 – Det kunne tilføjes, at en lignende debat og mulige udvidelser af beskyttelsen som grundlæggende rettigheder ikke er begrænset til de to europæiske systemer. For eksempler fra den anden side af Atlanten, jf. f.eks. Citizens United mod Federal Election Commission 558 U.S. 310 (2010), der vedrører juridiske personers politiske ytringsfrihed, og mere for nylig, Burwell mod Hobby Lobby Stores 573 U.S. _ (2014), hvori den amerikanske højesteret anerkendte, at selskaber med en begrænset ejerkreds, der driver virksomhed med vinding for øje, kan have en religiøs overbevisning.

45. Mere *specifikt* kan en indirekte anerkendelse af, at juridiske personer har personlige rettigheder, findes i dommen sagen Fayed mod Det Forenede Kongerige³². EMD udtalte med hensyn til retten til et godt omdømme, at grænserne for acceptabel kritik er videre, når der er tale om erhvervsudøvere inden for store offentlige selskaber, end når der er tale om private borgere³³. Endvidere har EMD afgjort, at den omstændighed, at en given part er et stort multinationalt selskab, ikke betyder, at det ikke har ret til at forsvare sig mod ærekrænkende påstande. Den nævnte omstændighed medfører heller ikke, at det ikke påhviler sagsøgerne (fysiske personer) at bevise rigtigheden af de udsagn, det drejer sig om³⁴.

46. Det skal dog nævnes, at EMD's praksis vedrørende dette spørgsmål muligvis ikke er fuldstændig definitiv, hvilket der navnlig er to grunde til. For det første kan karakteren af juridiske personers personlige rettigheder være noget forskellig fra karakteren af fysiske personers personlige rettigheder afhængigt af den konkrete rettighed i den sammenhæng, hvori den påberåbes – artikel 8, artikel 10 eller måske artikel 1 i protokol nr. 1 – eller endog i forbindelse med hvilken som helst af de processuelle rettigheder. For det andet har EMD i konkrete sager ofte rettet sig efter den vurdering, den nationale domstol allerede har foretaget med hensyn til, om der foreligger en krænkelse af en juridisk persons personlige rettigheder³⁵.

47. Beskyttelsen af juridiske personers personlige rettigheder som grundlæggende rettigheder kan anskues på to måder, nemlig alt efter, om rettighederne er *iboende* eller *instrumentelle*.

48. Personlige rettigheder som en *iboende* værdi betyder, at de er beskyttelsesværdige i sig selv. Personlige rettigheder kan betragtes som udspringende af den menneskelige værdighed. Selve det at være et menneske fortjener beskyttelse i sig selv og ved sig selv. Hvis det er denne opfattelse af personlige rettigheder, der anlægges, kan det da også medføre visse intellektuelle vanskeligheder at tillægge en juridisk person en sådan status.

49. Personlige rettigheder kan imidlertid også opfattes som *instrumenter* for en effektiv beskyttelse af andre grundlæggende rettigheder snarere end som et mål i sig selv. Beskyttelsen af juridiske personers personlige rettigheder leder frem til (eller udgør den nødvendige gennemførelse af) andre rettigheder, som sådanne personer besidder, såsom retten til ejendom (chartrets artikel 17) eller friheden til at oprette og drive egen virksomhed (chartrets artikel 16). Ud fra denne tankegang vil en krænkelse af et selskabs personlige rettigheder i form af skade på dets omdømme direkte medføre en krænkelse af dets økonomiske rettigheder. En effektiv beskyttelse af disse økonomiske rettigheder (som det er givet, at juridiske personer besidder) kræver derfor også beskyttelse af deres personlige rettigheder.

50. Betyder sidstnævnte begrundelse for at beskytte juridiske personers personlige rettigheder, at disse rettigheder er underordnede eller endog ikke-eksisterende? Flere bemærkninger fremsat under den foreliggende sag synes at udtrykke dette moralske argument ved i realiteten at underforstå, at »hvis det drejer sig om penge, fortjener det ikke beskyttelse som grundlæggende rettigheder«.

51. Jeg deler ikke denne opfattelse af tre grunde. For det første findes der en række andre, for det meste processuelle rettigheder, hvis beskyttelse ikke kan siges at udgøre et mål i sig selv, men som er forholdsvis instrumentelle i relation til beskyttelsen af andre rettigheder eller værdier. Er disse rettigheder da »underordnede« af den grund? For det andet: Hvordan forholder det sig med andre, væsentlige rettigheder, der f.eks. vedrører beskyttelsen af retten til ejendom, retten til at arbejde og friheden til at oprette og drive en virksomhed? Er disse rettigheder også »moralisk underordnede«?

32 – Menneskerettighedsdomstolen, 21.9.1990, Fayed mod Det Forenede Kongerige (CE:ECHR:1994:0921JUD001710190).

33 – Ibidem, § 75. Jf. ligeledes Menneskerettighedsdomstolen, 15.5.2005, Steel og Morris mod Det Forenede Kongerige (CE:ECHR:2005:0215JUD006841601, § 94), og af 20.11.1989, Markt intern Verlag GmbH og Klaus Beermann mod Tyskland (CE:ECHR:1989:1120JUD001057283, §§ 33-38).

34 – Menneskerettighedsdomstolen, 15.5.2005, Steel og Morris mod Det Forenede Kongerige (CE:ECHR:2005:0215JUD006841601, § 94).

35 – Jf. Menneskerettighedsdomstolens nyligt afsagte dom af 2.2.2016, Magyar Tartalomszolgáltatás Egysülete og Index.hu Zrt mod Ungarn, (CE:ECHR:2016:0202JUD002294713, § 66).

Hvis, for det tredje, et sådant moralsk standpunkt lægges til grund – hvilket det ikke bør – vil det udelukke juridiske personer, som arbejder med vinding for øje, fra beskyttelse i henhold til grundlæggende rettigheder. Men hvad med juridiske personer, der ikke arbejder med vinding for øje? Hvad med juridiske personer, som ikke arbejder med vinding for øje, og som kunne siges at have »ædlere« formål?

b) Pragmatisk svar

52. Jeg kan ikke se nogen grund til, at juridiske personers personlige rettigheder ikke kan beskyttes som grundlæggende rettigheder, forudsat at det, i overensstemmelse med den generelle tankegang i det foregående afsnit, er passende i sammenhængen i det konkrete tilfælde.

53. Jeg mener dog ikke, at Domstolen i praksis behøver at forholde sig til dette spørgsmål for at behandle den foreliggende sag.

54. Efter de »obligatoriske« henvisninger til tidens debat om beskyttelse som grundlæggende rettigheder³⁶ skal det erindres, hvad den foreliggende sag reelt drejer sig om. Den drejer sig om afgørelsen af spørgsmålet om tillægelse af international kompetence i henhold til artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 i sager om erstatning uden for kontrakt for skade på en persons omdømme.

55. Ansvar for denne form for skade er imidlertid ikke begrænset til, hvad der beskyttes af forfatningsmæssigt sikrede grundlæggende rettigheder. Snarere tværtimod – i medlemsstaternes lovgivning findes de mere detaljerede bestemmelser om beskyttelse af personlige rettigheder og omdømme på lovniveau, i nationale borgerlige lovbøger eller i bestemmelser om erstatning uden for kontrakt. De pågældende bestemmelser finder derfor nødvendigvis anvendelse på såvel fysiske som juridiske personer.

56. I f.eks. tysk lov har beskyttelsen af almindelige personlige rettigheder forfatningsmæssige rødder. Både fysiske og juridiske personer er beskyttet. Juridiske personer nyder en sådan beskyttelse, så længe det drejer sig om deres særlige funktion, f.eks. som erhvervsdrivende eller arbejdsgiver³⁷. Et foretagendes personlige rettigheder beskytter dets omdømme og forfatningsmæssigt sikrede frihed til at drive virksomhed³⁸. Udstrækningen af beskyttelsen af virksomhedens personlige rettigheder fortolkes forholdsvis bredt³⁹. I Frankrig synes det anerkendt i retspraksis, at juridiske personer har visse personlige rettigheder, navnlig når det drejer sig om deres ære eller omdømme⁴⁰. I engelsk lov synes juridiske enheders omdømme og økonomiske interesser at være beskyttet af begreberne ærekrænkelser og injurier⁴¹.

36 – Set i retrospektiv skal det påpeges, at tre af de fire sagsøgere i sagen Shevill m.fl. rent faktisk var *juridiske* personer. Denne omstændighed gav dog ikke anledning til tvivl om, at der skulle anvendes de samme regler om international kompetence. Samme omstændighed kan dog også betragtes som et indirekte vidnesbyrd om, hvor meget den juridiske debat inden for EU-retten har forandret sig og ændret fokus i det seneste årti. Hertil kunne en skeptiker føje, at dette ikke nødvendigvis altid er til det bedre i den forstand, at debatten om grundlæggende rettigheder fører til bedre eller skarpere analyseredskaber, f.eks. til fortolkning af reglerne om international kompetence.

37 – Jf. f.eks. Bundesgerichtshof (den tyske forbundsdomstol), dom af 18.5.1971 – VI ZR 220/69, NJW 1971, s. 1665, af 8.7.1980 – VI ZR 177/78, NJW 1980, s. 2807, af 19.4.2005 – X ZR 15/04, NJW 2005, s. 2766, af 23.9.2014 – VI ZR 358/13, NJW 2015, s. 489, og af 28.7.2015 – VI ZR 340/14, NJW 2016, s. 56. Jf. desuden Bundesverfassungsgericht (den tyske forbundsdomstol i forfatningsretlige sager), afgørelse af 24.5.2006 – 1 BvR 49/00, NJW 2006, s. 3771.

38 – A. Koreng: Das »Unternehmenspersönlichkeitsrecht« als Element des gewerblichen Reputationsschutzes, i GRUR 2010, s. 1065 ff.

39 – Denne beskyttelse omfatter ikke kun udsagn, der kunne få forbrugerne til ikke længere at efterspørge en virksomheds produkter eller ydelser, men indebærer også, at ikke-godkendte filmoptagelser på et selskabs ejendom kan udgøre en krænkelse af en virksomheds personlige rettigheder. Jf. f.eks. Landgericht Stuttgart (den regionale rets første instans i Stuttgart), dom af 9.10.2014 – 11 O 15/14.

40 – Jf. f.eks. L. Dumoulin: »Les droits de la personnalité des personnes morales«, *Revue des sociétés* 2006, nummer 1, punkt 19.

41 – Jf. f.eks. Tesla Motors Ltd mod BBC [2013] EWCA Civ 152 eller Marathon Mutual Ltd mod Waters [2009] EWHC 1931 (QB).

57. På trods af forskellene i art og omfang er personlige rettigheder for juridiske personer, der beskytter ry og omdømme, ikke et ualmindeligt fænomen i medlemsstaterne. Hvis et lovbaseret krav af denne art derfor rejses i en medlemsstat mod en enhed fra en anden medlemsstat, vil afgørelsen af en sådan sag naturligvis også kræve en afgørelse om international kompetence i henhold til artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012.

58. Artikel 7, nr. 2), er med andre ord en flerlagsbestemmelse i den forstand, at de i bestemmelsen indeholdte kompetenceregler vil finde anvendelse uanset det eksakte nationale retsgrundlag for kravet, hvad enten den materielretlige beskyttelse af personlige rettigheder ydes gennem en forfatningsmæssigt beskyttet grundlæggende rettighed, en lov- eller retspraksisbaseret beskyttelse eller begge.

59. Samtidig bør artikel 7, nr. 2), have et ensartet udfald, selv om bestemmelsen indeholder flere lag hvad det materielretlige grundlag for kravet angår. Med andre ord kan de mulige forskelle i grundlaget for kravet i henhold til den nationale lovgivning ikke påvirke vurderingen med hensyn til kompetencereglerne, forudsat, naturligvis, at kravet stadig vedrører erstatning uden for kontrakt, selv om det har et andet retsgrundlag.

60. Sammenfattende ydes beskyttelsen af i det mindste nogle personlige rettigheder for juridiske personer ikke (kun) gennem beskyttelsen af grundlæggende rettigheder, men også (eller endog hyppigere) på lovniveau. Der skal derfor findes tilsvarende kompetenceregler inden for EU-retten, som gør det muligt at fastslå, hvilken domstol der har kompetence til at behandle et krav som det i hovedsagen omhandlede.

c) Skal juridiske personer behandles anderledes inden for rammerne af forordning nr. 1215/2012?

61. Når det er blevet fastslået, at reglerne om international kompetence i artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 gælder for et krav om skadeserstatning rejst af en juridisk person, der hævder, at dennes personlige rettigheder er blevet krænket (uanset om grundlaget for kravet er en forfatningsmæssig eller ved lov sikret beskyttelse), opstår der logisk set et andet spørgsmål. Er der grund til at sondre mellem fysiske og juridiske personer ved anvendelsen af en speciel værnetingsregel, som er baseret på centrum for interesser? I bekræftende fald, hvorledes ville en sådan sondring kunne begrundes?

62. Den eneste begrundelse for, at juridiske personer har personlige rettigheder, der er blevet gjort gældende under den foreliggende sag, bortset fra den ovenfor omtalte benægtelse, har været ræsonnementet om »den svage part«. Dette argument går ud på følgende: Fysiske personer er på grund af deres art »svage«, når de står over for juridiske personer, således som det var situationen i begge de forenede sager i dommen i sagen eDate Advertising m.fl. Den alvorlige skade, som en offentliggørelse af oplysninger på internettet lynhurtigt kan forårsage, berettiger, at kompetencereglerne fortolkes til deres fordel. Der er imidlertid ikke behov for den samme særlige beskyttelse, når der er tale om juridiske personer, da sådanne pr. definition ikke er »svage«.

63. Det er jeg uenig i af fire grunde.

64. For det første skal det bemærkes – i lighed med, hvad Kommissionen anførte under retsmødet – at kompetencereglen i henhold til artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 ikke har til formål at beskytte den svage part. Det medgiver jeg, at andre specielle værnetingsregler i forordning nr. 1215/2012 gør. Det gælder med hensyn til retlig beskyttelse af forbrugere, arbejdstagere og

nærmere angivne personer i forbindelse med forsikring⁴². Det står imidlertid klart, at ræsonnementet om »den svage part« ikke spiller nogen rolle i forbindelse med den specielle kompetenceregulering for sager om erstatning uden for kontrakt. Den form for kompetence er i stedet baseret på sagens *snævre sammenhæng* med den ret, som har kompetence til at påkende den⁴³.

65. Selv hvis, for det andet, man gik ind på, at ræsonnementet om »den svage part« skulle tages i betragtning i denne sammenhæng på trods af den klare formulering af forordning nr. 1215/2012 – hvilket det ikke bør – ville jeg have svært ved at se, hvorledes en sådan, automatisk anvendt, regel virkelig ville være passende og føre til korrekte resultater i de fleste konkrete tilfælde. Er fysiske personer pr. definition altid svage og juridiske personer altid stærke, uanset den konkrete »rapport des forces« i en given tvist? Hvad med juridiske personer, som rent faktisk er små og nærmest svage? Hvad med alle grænsetilfældene såsom enkeltmandsvirksomheder, selvstændigt erhvervsdrivende eller tværtimod stærke og rige enkeltpersoner? Skulle det endvidere være relevant i denne sammenhæng, om den juridiske person er en organisation, der arbejder eller ikke arbejder med vinding for øje?

66. For det tredje: Når der specifikt er tale om potentiel skade forårsaget af oplysninger på internettet, bør det erindres, at omstændighederne sandsynligvis ikke kun kan være meget forskellige på sagsøgers side, men også på den potentielle sagsøgte side. Da der blev truffet afgørelse i Shevill-sagen, var det sandsynligt, at en ærekrænkelser skete gennem trykte medier. I de fleste (om end ikke alle) tilfælde ville de sagsøgte udgivere sandsynligvis være juridiske personer.

67. Internettet har, på godt og ondt, fuldstændig ændret spillets regler. Det har demokratiseret udgivervirksomhed. I en tid med private websteder, selvpublicering, blogs og sociale netværk er det meget let for fysiske personer at sprede oplysninger om enhver anden person, hvad enten denne er en fysisk eller en juridisk person eller en offentlig myndighed. I et sådant teknisk miljø falder den oprindelige tanke, som måtte have ligget til grund for de første regler om skade forårsaget af ærekrænkende skrifter, og i forbindelse med hvilken det blev antaget, at sagsøger sandsynligvis er en svag person, mens sagsøgte er en (professionel) udgiver, fuldstændig fra hinanden.

68. Selv om, endelig, man gik ind på, at der skal foretages en vurdering af den gensidige »rapport des forces« i det konkrete tilfælde, ville et sådant princip, når det gennemføres i praksis, ofte stå i modsætning til målet om, at kompetencereglerne skal give en »høj grad af forudsigelighed«, således som forordning nr. 1215/2012 tilstræber⁴⁴. Nøjagtigt hvilke kriterier ville i så fald skulle lægges til grund? Penge? Størrelsen af hver enkelt enheds juridiske afdeling? Om den pågældende enhed publicerer erhvervsmæssigt eller ej? Endnu en gang er en sådan møjsommelig undersøgelse med et usikkert resultat måske ikke den bedste metode til at afgøre spørgsmålet om international kompetence, som bør være så hurtig og nem som mulig⁴⁵.

69. Sammenfattende kan jeg ikke se nogen grund til, at reglerne om speciel kompetence i artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 – herunder den specielle værnetingsregel, der er baseret på centrum for interesser – skulle være forskellige, alt efter, om sagsøger er en fysisk eller en juridisk person.

42 – Jf. 18. betragtning til forordning nr. 1215/2012: »For forsikringsaftaler, forbrugeraftaler og arbejdsaftaler er det ønskeligt at beskytte den svage part ved hjælp af kompetenceregler, der er gunstigere for denne parts interesser end de almindelige kompetenceregler.« Disse regler er indeholdt i afdeling 3-5 i samme forordnings kapitel II.

43 – Jf. henvisningerne til retspraksis i fodnote 8 ovenfor.

44 – 15. betragtning til forordning nr. 1215/2012.

45 – For en illustration af de praktiske vanskeligheder, som en individuel undersøgelse af »rapport des forces« giver anledning til i sager om forsikring inden for rammerne af forordning 44/2001, jf. mit forslag til afgørelse MMA IARD (C-340/16, EU:C:2017:396, navnlig punkt 61 og 62).

B. International kompetence i sager om krænkelse af personlige rettigheder forårsaget af oplysninger offentliggjort på internettet

70. Af de grunde, jeg har angivet i det foregående afsnit, mener jeg ikke, at der er overbevisende argumenter for, at der skal sondres mellem fysiske og juridiske personer, når der skal træffes afgørelse om international kompetence for så vidt angår krav om skadeserstatning for en påstået krænkelse af personernes personlige rettigheder.

71. Af grunde, som vil blive behandlet i dette afsnit, mener jeg imidlertid, at der er meget overbevisende argumenter for at genoverveje de alt for brede regler om speciel kompetence, som er blevet udviklet i Domstolens praksis gennem årene. Når disse regler udbygges, bør det skænktes behørig opmærksomhed, at internettet simpelthen er et meget anderledes medie⁴⁶.

72. Det forslag, jeg skitserer i dette afsnit, går derfor ud på følgende: For potentielt ærekrænkende udsagn, der offentliggøres på internettet, bør der kun være to specielle (og fulde) værneting til rådighed. Der bør følgelig gælde et snævrere specielt kompetencekriterium for både fysiske og juridiske personer uden forskel.

1. Vanskelighederne ved at opretholde »mosaikløsningen« for internetrelaterede krav om skadeserstatning

73. Det skal erindres⁴⁷, at Domstolen anførte i Shevill-dommen, at krav om erstatning for skade på en persons omdømme kan fremsættes for retterne såvel i den medlemsstat, hvori udgiveren er etableret, som på det sted, hvor avisen distribueres.

74. I dommen i sagen eDate Advertising m.fl. tilføjede Domstolen en tredje speciel værnetingsregel, nemlig centrum for sagsøgerens interesser. Det er væsentligt at bemærke, at Domstolen ligeledes bekræftede, at den i dommen i sagen Shevill m.fl. fastlagte distributionsbaserede specielle værnetingsregel finder anvendelse på krav opstået i forbindelse med skade, der påstås forårsaget på internettet. Som i Shevill-dommen er denne internationale kompetence fortsat begrænset til skade opstået på det pågældende nationale område.

75. I Shevill-dommen var denne »mosaikløsning« imidlertid udformet på grundlag af den pr. definition begrænsede distribution af trykte eksemplarer af en specifik avis i en bestemt medlemsstat. Princippet om stedlig distribution synes derfor at passe til den stedligt begrænsede internationale kompetence med hensyn til det erstatningskrav, der er tale om.

76. Problemet med denne specielle værnetingsregel er ganske enkelt, at internettet fungerer på en meget anderledes måde. Oplysninger offentliggjort på internettet er tilgængelige øjeblikkeligt og overalt. Der er principielt ingen geografiske grænser⁴⁸. Man kan naturligvis argumentere om tilgængelighed og det sprog, hvorpå oplysningerne bringes, og vurdere, om oplysningerne i situationen i den konkrete sag med rimelighed kan være blevet forstået eller ej. Med udviklingen af maskinoversættelse og det forhold, at information mere end nogensinde offentliggøres på udbredte sprog, er disse hensyn dog måske ikke længere så væsentlige, som de plejede at være.

46 – Som et abstrakt princip deler jeg fuldt ud ønsket om *teknologisk neutrale* kompetencekriterier, således som generaladvokat Cruz Villalón veltalende formulerede det i sit forslag til afgørelse eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:192, punkt 53 og 54). Hvad den praktiske udmøntning af princippet angår finder jeg det dog vanskeligt at behandle objektivt meget forskellige situationer, som om de var ens, således som det vil blive diskuteret i dette afsnit.

47 – Punkt 28 ovenfor i dette forslag til afgørelse.

48 – For en lignende opfattelse og komparativ inspiration, jf. bl.a. Dow Jones og Company Inc mod Gutnick [2002] HCA 56, præmis 113 (High Court of Australia). Jf. ligeledes Bundesgerichtshof (den tyske forbundsdomstol), dom af 2.3.2010 i VI ZR 23/09.

77. Efter min opfattelse er roden til det aktuelle problem, at »mosaikløsningen« i dommen i sagen Shevill m.fl. uden videre blev udstrakt til også at omfatte de internetrelaterede krav i dommen i sagen eDate Advertising m.fl., hvorved der muligvis ikke blev taget fuldt hensyn til, at der er betydelige forskelle mellem de to former for medie. Dette medfører en række strukturelle og funktionsmæssige problemer. Jeg skal anføre tre.

78. For det første betyder anvendelsen af den i Shevill-dommen udviklede kompetenceregulering på internettet i det væsentlige, at et stort antal domstole gøres til værneting på samme tid, 28 alene inden for Den Europæiske Union. Oplysningerne er øjeblikkeligt tilgængelige i samtlige medlemsstater. Således som generaladvokat Cruz Villalón påpegede i sit forslag til afgørelse i sagen eDate Advertising m.fl., kan antallet af og oprindelsen til besøg på et givet websted tyde på en bestemt territorial indvirkning, men udgør ikke et pålideligt kriterium til beregning af fordelingen af de specifikke oplysninger på internettet⁴⁹. Derfor fører selv et enkelt besøg til den konklusion, at der finder »distribution« som omhandlet i dommen i sagen Shevill m.fl. sted, og gør værneting tilgængeligt for sagsøger, fordi det er vanskeligt at undersøge omfanget af besøg på et bestemt websted.

79. En sådan mangfoldighed af værneting som følge af distributionskriteriet er meget vanskelig at forene med det mål om forudsigelige kompetenceregler og god retspleje, der fastsættes i 15. betragtning til forordning nr. 1215/2012⁵⁰.

80. For det andet udviser, ud over mangfoldigheden af værneting, sagerne inden for disse værneting også en høj grad af *fragmentation*. Hver enkelt af de 28 mulige værneting vil nemlig være kompetent med hensyn til erstatning, som er begrænset til det pågældende nationale område. En sådan fordeling af skaden er vanskelig, for ikke at sige umulig, som følge af det særlige ved det medium, som internettet udgør⁵¹.

81. Det er ligeledes vanskeligt at se, hvordan sådanne mangfoldige sager kan koordineres, og hvorledes de kan samordnes med andre i forordning nr. 1215/2012 fastsatte mekanismer, der tilsigter at rationalisere gennemførelsen af retsforhandlingerne, såsom *litis pendens*⁵² og forening⁵³ af nært forbundne sager (eller med princippet om *res judicata*).

82. Ville, hvad *litis pendens*-reglen angår, dens potentielle blokerende virkning blive udløst mellem to (og indtil 28) territorialt begrænsede krav, fordi de vedrører de samme skadelige oplysninger, som påstås fjernet sammen med tilkendelse af erstatning? Ville denne regels funktion afhænge af den form for retsmiddel, der er nedlagt påstand om? Og hvordan ville den fungere, når der foreligger ét »fuldt« og flere »delvise« territorialt begrænsede krav? Man kan ligeledes være usikker på, hvilken virkning *res judicata* knyttet til en dom, som retten i f.eks. centrum for sagsøgerens interesser har afsagt vedrørende hele den krævede erstatning, ville have i forhold til et eventuelt efterfølgende erstatningskrav for et eller flere af de delvise værneting.

49 – Generaladvokat Cruz Villalóns forslag til afgørelse eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:192, punkt 50).

50 – Jf. i denne retning jf. f.eks. T. Garber: »Die internationale Zuständigkeit für Klagen aufgrund einer Persönlichkeitsrechtsverletzung im Internet«, ÖJZ, 2012, s. 108 ff. For the det modsatte standpunkt jf. f.eks. P. Mankowski: Kommentar zum Art. 5 EuGVVO, i EwIR 2011, s. 743-744.

51 – I den akademiske debat, der opstod som reaktion på dommen i sagen eDate Advertising m.fl., blev der bl.a. peget på vanskeligheder med den »matematiske opdeling af krænkelse i geografiske dele« som i dommen i sagen Shevill m.fl. Jf. P. Pichler: »Forum-Shopping für Opfer von Persönlichkeitseingriffen im Internet? Das EuGH-Urteil eDate Advertising gegen X und Martinez gegen MGN (C-509/09 und C-161/10)«, M&R 2011, s. 365 ff.

52 – Dvs. krav, der har samme genstand og fremsættes mellem de samme parter, men for retter i forskellige medlemsstater. Jf. afdeling 9 i kapitel II i forordning nr. 1215/2012.

53 – Jf. artikel 8 i forordning nr. 1215/2012.

83. Den foreliggende sag drejer sig ganske vist ikke om disse specifikke punkter. Deres potentielle (u)praktiske implikationer bør ikke desto mindre have i erindring i forbindelse med overvejelserne om en kompetenceregulering, som i realiteten tillægger 28 forskellige domstole i medlemsstaterne kompetence.

84. For det tredje er der ligeledes spørgsmålet om samspillet mellem udstrækningen af kompetencen og den form for retsmiddel, der er nedlagt påstand om, hvilket spørgsmål i særlig grad gør sig gældende i den foreliggende sag. Den i dommen i sagen Shevill m.fl. og dommen i sagen eDate Advertising m.fl. fastlagte retspraksis har klarlagt, at kompetencen kan være »fuld« (når den bygger på sagsøgtets hjemsted/bopæl) eller »territorials begrænset« (når den bygger på distributionen). Denne fleksibilitet er imidlertid kun blevet fastlagt med hensyn til udstrækningen af kompetencen i forbindelse med erstatningskrav. Sådanne krav er på grund af deres art kvantitativt justerbare. Dette er ikke nødvendigvis tilfældet med andre retsmidler, som der er nedlagt påstand om, såsom et påbud om berigtigelse eller fjernelse af oplysninger. Dette retsmiddel er pr. definition udeleligt. Dette problem er et centralt element i den forelæggende rets tredje spørgsmål. Jeg behandler det mere udførligt nedenfor i afsnit C i dette forslag til afgørelse.

85. Sammenfattende synes »internetudgaven« af dommen i sagen Shevill m.fl. at give anledning til problemer i praksis. På dette stadium vil det imidlertid være hensigtsmæssigt at træde et skridt tilbage og rette opmærksomheden, ikke mod de praktiske detaljer, men mod hvilke vejledende værdier og interesser der gør sig gældende. Hvis interesser kan så mange specielle værneting tjene? Hvem er de beregnet for?

86. Det kan diskuteres, hvorvidt mangfoldigheden af værneting tjener interessen i, at systemet som sådan fungerer på en forudsigelig måde. Det skal erindres, at værnetingsreglen i artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 er et udtryk for målet om god retspleje, eftersom den tillægger en domstol kompetence, som har en *tæt tilknytning* til den konkrete sag⁵⁴. Som allerede anført⁵⁵ har denne værnetingsregel ikke til formål at beskytte den svage part. Både sagsøgers og sagsøgtets interesser bør derfor tages i betragtning på samme måde.

87. Hvis man imidlertid antog, at en sådan mangfoldighed af værneting havde til formål at beskytte sagsøger, kan dennes interesser da siges at være godt beskyttet på grund af muligheden for at vælge mellem flere forskellige værneting, herunder et stort antal delvise værneting?

88. Det mener jeg ikke. Det betrygger allerede sagsøgers situation, at der kan anlægges sag mod sagsøgte ved sagsøgers eget værneting, som er baseret på centrum for hans interesser, således som det skete i dommen i sagen eDate Advertising m.fl.⁵⁶. Ville der, hvis sagsøger for dette værneting kunne nedlægge påstand om erstatning for hele den påståede skade, være noget rimeligt incitament til at prøve at opnå »delvis« erstatning i et antal andre stater? Jeg kan ikke se, hvorledes det ville gavne nogen af parterne, at der var yderligere 27 værneting til rådighed, ud over den åbenbare mulighed, det giver sagsøger, for at chikanere sagsøgte med urimelige krav for parallelle værneting. Risikoen for chikane blev allerede bemærket i forbindelse med dommen i sagen Shevill m.fl.⁵⁷. Den må dog naturligvis siges at være blevet temmelig oplagt i internettets tidsalder.

89. Selv om den nuværende mangfoldighed af værneting ved første øjekast kan synes at forskyde balancen til fordel for sagsøger, er det vanskeligt at fastholde, at den reelt tjener nogen af parterne. Af de ovenfor nævnte grunde kan den medføre vanskelige processuelle problemer for begge parter. Især sagsøgte mister enhver mulighed for at forudsige, i hvilke(n) medlemsstat(er) han kan blive sagsøgt.

54 – Jf. fodnote 8 ovenfor.

55 – Jf. punkt 64 ovenfor.

56 – Det blev hævdet i en del af retslitteraturen, at dette forum actoris allerede uretmæssigt forskyder balancen til fordel for sagsøger. Jf. fodnote 18 ovenfor.

57 – A. Briggs: »The Brussels Convention«, *Yearbook of European Law*, 1995, bind 15, nr. 1, s. 487-514.

90. Sammenfattende medfører udvidelsen af »mosaikløsningen« til også at omfatte angiveligt ærekrænkende udsagn offentliggjort på internettet en forøgelse af antallet af værneting, som ikke tjener nogen af parternes legitime interesser, og som modarbejder målene om forudsigelighed og god retspleje.

2. Det snævrere alternativ

91. Forslaget i dette afsnit går ud på at føre kompetencekriterierne for internetbaserede ærekrænkende udsagn tilbage til og rimeligvis tættere på rødderne til bestemmelserne om ansvaret i sager om erstatning uden for kontrakt i forordning nr. 1215/2012 og begrænse specielle kompetencer til to scenarier: stedet for den begivenhed, der *ligger til grund* for skaden, og stedet for skadetilføjelsen. Sidstnævnte værneting defineres som stedet, hvor sagsøgers omdømme er blevet stærkest påvirket. Dette sted er centrum for hans interesser.

a) Det omdefinerede kriterium

92. Ifølge reglen i artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 tillægges kompetencen »retten på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået eller vil kunne foregå«. Dette omfatter både (i) stedet for den begivenhed, der *ligger til grund* for skaden, og (ii) det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået⁵⁸. Hvorledes ville disse to specielle værnetingsregler skulle anvendes i forbindelse med ærekrænkende udsagn offentliggjort på internettet?

93. Den *første* mulighed vedrører stedet, hvorfra oplysningerne hidrører (»den begivenhed, der ligger til grund for skaden«). Således som Domstolen har bemærket, vil denne mulighed ofte falde sammen med det almindelige kompetencekriterium om sagsøgtes bopæl, der er fastsat i artikel 4, stk. 1, i forordning nr. 1215/2012⁵⁹. Ud fra en logisk betragtning er det mest sandsynligt, at sagsøgte udsender og ligeledes kontrollerer oplysningerne fra det sted, hvor sagsøgte har bopæl eller hjemsted. Det er også her, hvor der kan foretages retshåndhævelse med henblik på at berigtige eller fjerne det skadelige onlineindhold.

94. Udtrykket »den begivenhed, der ligger til grund for«, henviser således til placeringen af de(n) person(er), der kontrollerer oplysningerne, og ikke til det sted, hvor den fysiske eller virtuelle bærer af oplysningerne konkret er frembragt. I dommen i sagen Shevill m.fl. anså Domstolen følgelig ikke det sted, hvor avisen rent fysisk var blevet trykt, for det sted, hvor den »*begivenhed, der ligger til grund for skaden*«, havde udspillet sig. Den fokuserede i stedet på udgiverens hjemsted. Dette udgør efter min opfattelse en parallel til dommen i sagen Shevill m.fl., som kan opretholdes. Den fysiske placering af de(n) respektive server(e), hvor oplysningerne er lagret, burde nemlig ikke have nogen betydning. Det centrale er, hvem der har adgang til indholdet, dvs. enhver, som normalt⁶⁰ er ansvarlig for at offentliggøre og ændre onlineoplysningernes indhold⁶¹.

95. Den *anden* mulighed vedrører det sted, hvor *skadetilføjelsen er foregået*. Den foreliggende sag drejer sig om skade, som angiveligt er tilføjet en juridisk persons omdømme. Denne skade vil sandsynligvis være lidt på det sted, hvor personen udøver virksomhed eller er erhvervs mæssigt aktiv på anden måde.

58 – Jf. fodnote 8 ovenfor.

59 – Dom af 7.3.1995, Shevill m.fl. mod Presse Alliance (C-68/93, EU:C:1995:61, præmis 26), hvori der henvises til artikel 2 i Bruxelleskonventionen, som er forgængeren for artikel 4 i forordning nr. 1215/2012.

60 – Dvs. den, som primært er ansvarlig for indholdet af oplysningerne, når bortses fra muligheden for at forpligte administratoren af serveren (hvis dette er en anden end udgiveren) eller internetudbyderen til at deaktivere adgangen til dem.

61 – Ligeledes fordi publiceringen af onlineindholdet ofte sker på flere servere placeret forskellige steder eller endog i forskellige jurisdiktioner.

96. Hvis »mosaikløsningen« i dommen i sagen Shevill m.fl. ikke længere skulle anvendes⁶², ville stedet, hvor skadetilføjesen er foregået, være begrænset til én jurisdiktion. Eftersom det, der beskyttes, er sagsøgers omdømme, må det sted være dér, hvor det beskyttede omdømme er blevet ramt stærkest. Det er sandsynligvis det sted, hvor centrum for den pågældende, fysiske eller juridiske, persons interesser befinder sig. Dette sted ville da være det, hvor tvistens egentlige centrum findes, og som et specielt kompetencekriterium baseret på den tætteste tilknytning burde lede frem til.

97. Der ville således være to mulige værneting til rådighed for sagsøger. Det første ville, som fastlagt i den almindelige regel i henhold til artikel 4, stk. 1, i forordning nr. 1215/2012, være sagsøgtens hjemsted, som ligeledes svarer til stedet for skadens opståen. Det andet ville være centrummet for sagsøgers interesser, hvilket svarer til det sted, hvor skadetilføjesen er foregået. Begge værneting ville give den kompetente domstol *fuld* kompetence til at træffe afgørelse om den krævede erstatning som helhed og om alle de retsmidler, som er til rådighed ifølge de respektive nationale lovgivninger, herunder udstedelse af et eventuelt påbud, hvis der var nedlagt påstand herom.

98. Den begrænsning, som jeg foreslår, har et dobbelt formål. For det første anerkender den og varetager skadelidtes situation, idet skadelidte kan sagsøge skadevolderen ved hans værneting for hele den lidte skade. For det andet fremmer den målet om sund retspleje. Dette skyldes, at den tillægger retterne i den medlemsstat, som har den tætteste tilknytning til centrum for sagsøgers interesse, og som har størst kendskab til sagsøgers situation, kompetence. De vil nemlig have de bedste muligheder for at vurdere den samlede virkning af hele den forårsagede skade.

b) Fastlæggelse af centrummet for interesser

99. Det resterende centrale spørgsmål er herefter, hvorledes det skal fastslås, hvor *centrum for sagsøgers interesser* befinder sig for såvel fysiske som juridiske personer.

100. Fastlæggelsen af dette sted vil på grund af sin karakter være uafhængig af sagen og fokusere på navnlig *to elementer*: sagsøgers faktuelle og sociale situation betraget *i sammenhæng med* karakteren af det specifikke udsagn, der er tale om. Det første element drejer sig om sagsøgers specifikke situation. Det andet drejer sig om, hvorledes denne situation kan eller ikke kan være blevet påvirket af det omtvistede udsagn.

101. Denne dobbelte bedømmelse vil nødvendigvis skulle foretages i relation til *hvert konkret* krav. En sådan bedømmelse kan pr. definition ikke gennemføres in abstracto, uafhængigt af arten og karakteren af det specifikke krav, som det drejer sig om⁶³. Den vil tilsigte at tillægge den ret kompetence, som befinder sig på tyngdepunktet for den konkrete tvist. Denne ret vil således have størst kendskab til såvel sagsøgers situation som de virkninger, der rimeligvis kan opstå i denne specifikke medlemsstat og potentielt uden for den.

102. Da Domstolen forsøgte at forudse, hvor det generelt er sandsynligt, at fysiske personer mærker virkningen af et ærekrænkende udsagn, anførte den i dommen i sagen eDate Advertising m.fl., at centrum for sagsøgers interesser svarer til den medlemsstat, hvori han sædvanligvis opholder sig. Den fastslog, at det også kan være en anden medlemsstat, hvortil det ved hjælp af andre faktorer, såsom udøvelsen af erhvervs mæssig aktivitet, kan godtgøres, at der foreligger en særlig tæt tilknytning⁶⁴. Afhængigt af en given sagsøgers specifikke situation kan det således også være et andet sted, såsom det, hvor han har sin omgangskreds, familie osv.

62 – Af de grunde, som udførligt beskrives ovenfor i punkt 77-90 i dette forslag til afgørelse.

63 – Derved tages der hensyn til situationer, hvor det (objektive) center for en sagsøgers interesser befinder sig i medlemsstat X, men hvor kravet er af meget speciel karakter, idet det vedrører en meget konkret eller særlig situation i medlemsstat Y, der ganske enkelt ikke kan skade sagsøgers omdømme i medlemsstat X.

64 – Dom af 25.10.2011, eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685, præmis 49).

103. Kriteriet om det sædvanlige opholdssted kan utvivlsomt være et godt udgangspunkt for den faktuelle vurdering, når der er tale om centrum for fysiske personers interesser. Dette udgangspunkt skal dog fastslås på baggrund af det konkrete udsagn, som det drejer sig om, eftersom visse oplysninger naturligvis ikke nødvendigvis har samme indvirkning på en persons arbejds- og privatliv, der eventuelt ikke begrænset til én medlemsstat.

104. Hvad centrum for *juridiske personers* interesser angår er det naturligvis sandsynligt, at skaden typisk indtræffer i forbindelse med deres erhvervmæssige virksomhed. Når der er tale om en juridisk person, som arbejder med vinding for øje, dvs. virksomheder, vil værnetinget sandsynligvis svare til den medlemsstat, hvori de har størst omsætning. Når det drejer sig om organisationer, der ikke arbejder med vinding for øje, er centrum sandsynligvis det sted, hvor størstedelen af deres »kunder« (i ordets bredeste forstand) befinder sig. I begge tilfælde er det sandsynligt, at det er i denne medlemsstat, at skaden på omdømmet og følgelig på organisationens erhvervmæssige liv mærkes mest.

105. Den forlæggende ret er i tvivl om, hvorvidt det i forbindelse med det sted, hvor centrum for en juridisk persons interesser befinder sig, skal tages i betragtning, hvor personen er etableret⁶⁵. Dette spørgsmål følger tilsyneladende af en analogi med det opholdssted for fysiske personer, hvortil Domstolen henviser i dommen i sagen eDate Advertising m.fl.

106. Med henblik på paralleller til sammenhænge, hvor etableringsstedet spiller en rolle i forbindelse med tillæggelsen af international kompetence, kunne der drages en analogi til (eller snarere siges at bestå en kontrast i forhold til) begrebet »center for hovedinteresser« (herefter »CFH«), som netop udgør det centrale element i de kompetenceregler, der er fastsat i insolvensforordningen⁶⁶.

107. I denne forordnings sammenhæng svarer CFH til det sted, hvor skyldneren regelmæssigt forvalter sine interesser, og som er identificerbart for tredjemand. Når der er tale om en juridisk person, antages CFH at svare til det registrerede hjemsted. Er der tale om en fysisk person, er det den pågældendes hovedforretningssted (hvis personen udøver selvstændig økonomisk virksomhed) eller hans sædvanlige opholdssted (i alle tilfælde, medmindre andet godtgøres, og forudsat, at det registrerede hjemsted, hovedforretningsstedet eller det sædvanlige opholdssted ikke er blevet flyttet til en anden medlemsstat inden for en periode på tre eller seks måneder forud for begæringen om indledning af insolvensbehandling).

108. Skyldnerens CFH bestemmer da, om domstolen har international kompetence til at indlede den såkaldte hovedinsolvensbehandling. CFH defineres således under henvisning til skyldneren, der i forbindelse med insolvensbehandling svarer til indstævnte.

109. Den omstændighed, at det registrerede hjemsted anvendes som udgangspunkt for fastlæggelsen af en juridisk persons CFH (og følgelig at retten har kompetence til at indlede den såkaldte hovedinsolvensbehandling), repræsenterer derfor ikke nogen større afvigelse fra den traditionelle, almindeligt gældende kompetenceregler, således som den er fastsat i artikel 4 i forordning nr. 1215/2012.

65 – Det kan nævnes, at artikel 63, stk. 1, i forordning nr. 1215/2012 bestemmer: »Selskaber og andre juridiske personer har ved anvendelsen af denne forordning bopæl det sted, hvor de har: a) deres vedtægtsmæssige hjemsted b) deres hovedkontor, eller c) deres hovedvirksomhed.«

66 – Jf. artikel 3, stk. 1, i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) 2015/848 af 20.5.2015 om insolvensbehandling (EUT 2015, L 141, s. 19). Jf. den tidligere og lignende, men mindre nuancerede artikel 3, stk. 1, i Rådets forordning (EF) nr. 1346/2000 af 29.5.2000 om insolvensbehandling (EFT 2000, L 160, s. 1).

110. Det i dommen i sagen eDate Advertising m.fl. udviklede centrum for interesser henviser derimod til sagsøger. Det udgør – således som Kommissionen principielt har påpeget – i denne henseende en omvendt af det hovedprincip, som danner grundlag for kompetencereglerne. Det skyldes, at det forsyner sagsøger med et forum actoris⁶⁷, som ellers er forbeholdt »svage parter« i forordningen⁶⁸.

111. Når der skal træffes afgørelse om centrum for interesser med henblik på artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012, kan en juridisk persons etablerings- eller hjemsted derfor tages i betragtning som et af de faktuelle elementer. Det er dog givet ikke det afgørende.

112. Således som jeg allerede har bemærket, er det sted, hvor centrum for interesserne befinder sig, et faktisk og kontekstuel element, der har til formål at fastslå, hvor skaden på en persons omdømme mærkes mest. Det vil kun svare til en juridisk persons hjemsted, hvis personens væsentligste erhvervmæssige virksomhed ligeledes er lokaliseret i den pågældende medlemsstat. Hvis der derimod ikke udøves nogen erhvervmæssig virksomhed i denne medlemsstat, og hvis sagsøger ikke har nogen omsætning dér, kan det ikke fastslås, at centrum for hans interesser befinder sig på dette sted.

113. Ved fastlæggelsen af centrum for juridiske personers interesser vil de relevante faktorer derfor sandsynligvis være den væsentligste økonomiske eller anden form for erhvervmæssig virksomhed, som for sit vedkommende vil kunne bestemmes mest nøjagtigt under henvisning til omsætningen eller antallet af kunder eller andre erhvervmæssige kontakter. Hjemstedet vil kunne tages i betragtning som et af de faktuelle elementer, men ikke som det eneste. I modsætning til fysiske personer er det ikke sjældent, at juridiske enheder etablerer et registreret hjemsted, selv om der ikke er nogen væsentlig tilknytning til det pågældende område.

114. At anvende opholdsstedet som det relevante kriterium forekommer fuldt berettiget, når der er tale om sagsøgere, som er fysiske personer, og hvis omdømme er blevet skadet, uden at der er nogen særlig forbindelse til deres forretningsmæssige virksomhed. Det er nemlig sandsynligt, at den medlemsstat, hvor en sådan person opholder sig, er det sted, hvor hans sociale og erhvervmæssige struktur findes.

115. Ud over denne situation kan det ikke udelukkes, enten at en fysisk person ligeledes har etableret sædvanligt opholdssted i én medlemsstat, mens hans egentlige liv (erhvervmæssigt, personligt eller endog begge dele) foregår i en anden.

116. Dette leder mig til følgende afsluttende bemærkning: Det må klart erkendes, at der for såvel fysiske som juridiske personers vedkommende kan være mere end ét centrum for den pågældendes interesser i relation til et konkret krav. Når alle (faktuelle og kontekstuelle) vurderinger er foretaget, kan der ganske enkelt foreligge flere centre for interesser i relation til et konkret krav.

117. I et sådant tilfælde påhviler det sagsøger at træffe et valg og anlægge sag ved domstolene i en af de pågældende medlemsstater. Imidlertid vil, hvis dette valg træffes, litis pendens-mekanismen blive udløst, eftersom et værneting baseret på centrum for interesser er et »fuldt« værneting, hvilket udelukker muligheden for at anlægge sag andetsteds, mens den første sag verserer.

67 – Bekymringen over, at sagsøger i sager om erstatning uden for kontrakt ville blive forsynet med et forum actoris, blev allerede udtrykt efter dommen i sagen Shevill m.fl.. Jf. A. Briggs: »The Brussels Convention«, *Yearbook of European Law*, 1995, bind 15, nr. 1, s. 487-514. Den er blevet drøftet yderligere som reaktion på dommen i sagen eDate Advertising m.fl. Jf. fodnote 18 ovenfor.

68 – Jf. punkt 64 ovenfor i dette forslag til afgørelse.

c) Foreløbig konklusion

118. På baggrund af det foregående foreslår jeg, at Domstolen besvarer det andet og tredje præjudicielle spørgsmål som følger: Artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 skal fortolkes således, at en juridisk person, der hævder, at den pågældendes personlige rettigheder er blevet krænkede ved offentliggørelse af oplysninger på internet, kan anlægge sag ved retterne i den medlemsstat, hvor centrum for personens interesser befinder sig, for så vidt angår hele den lidte skade.

Centrum for en juridisk persons interesser findes i den medlemsstat, hvor personen udøver sin væsentligste virksomhed, forudsat at de angiveligt skadelige oplysninger kan påvirke personens erhvervsmæssige situation.

C. Kompetence for så vidt angår et påbud om berigtigelse og fjernelse af angiveligt skadelige oplysninger

119. I sidste del af dette forslag til afgørelse vil jeg behandle det problem, det første præjudicielle spørgsmål rejser: Hvis den i dommen i sagen Shevill m.fl. fastlagte »mosaikløsning« på spørgsmålet om international kompetence med hensyn til territorialt begrænset skade opretholdes, tillægger den da den nationale domstol kompetence til at fastsætte et grænseoverskridende forbud som det, hvorom der er nedlagt påstand i hovedsagen? Hvis, med andre ord, de estiske domstoles kompetence er *begrænset* til den skade, appellanten er blevet tilføjet på estisk område, kan de da fastsætte et forbud, der pålægger indstævnte i Sverige at berigtige og slette *hele* den skadelige information?

120. Som et indledende punkt i forbindelse med dette spørgsmål skal det bemærkes, at det ikke er fuldstændig klart, om det retsmiddel, appellanten har nedlagt påstand om, udgør et *foreløbigt retsmiddel* eller et *påbud*, der udstedes som en del af afgørelsen vedrørende realiteten. Mens førstnævnte tager sigte på en foreløbig løsning, indtil udfaldet af retsforhandlingerne om realiteten foreligger, er sidstnævnte en del af den endelige afgørelse om realiteten.

121. Denne sondring har konsekvenser for såvel den prøvelse, der skal foretages med henblik på fastslåelsen af den internationale kompetence⁶⁹, som reglerne om anerkendelse og fuldbyrdelse⁷⁰.

122. Ud fra, hvad der nærmere blev oplyst under retsmødet, synes det påbud, hvorom der er nedlagt påstand, imidlertid at skulle være en del af afgørelsen om realiteten. Jeg vil derfor gå ud fra, at dette er tilfældet.

123. Hvis Domstolen følger mit forslag hvad det andet og det tredje præjudicielle spørgsmål angår, bliver det unødvendigt at besvare det første præjudicielle spørgsmål. Da der ikke ville være nogen yderligere territorial begrænsning af kompetencen som i dommen i sagen Shevill m.fl. for så vidt angår den krævede erstatning, ville der heller ikke være noget problem angående mangel på overensstemmelse mellem udstrækningen af kompetencen og de begærede retsmidler. Den domstol, som det var blevet fastslået var kompetent i relation til det fulde erstatningskrav, ville også have kompetence til at anvende den fulde række retsmidler, der stod til rådighed for den i henhold til den nationale lovgivning, herunder påbud.

69 – Jf. artikel 35 i forordning nr. 1215/2012. Denne bestemmelse bekræfter den (tidligere bestående) mulighed for, at en domstol fastsætter et foreløbigt retsmiddel, selv hvis den ikke er kompetent til at påkende sagens realitet. Domstolen har i denne sammenhæng afgjort, at retterne kan udstede foreløbige påbud på betingelse af, at »der består en reel tilknytning mellem genstanden for de retsmidler, der kræves anvendt, og den stedlige kompetence i den kontraherende stat, i hvilken retten er beliggende«. Dom af 17.11.1998, Van Uden (C-391/95, EU:C:1998:543, præmis 40). Artikel 35 udgør følgelig en yderligere kompetenceregulering, der består parallelt med andre regler i samme forordning. Jf. i denne retning generaladvokatens Cruz Villalóns forslag til afgørelse i Solvay-sagen (C-616/10, EU:C:2012:193, punkt 46).

70 – Jf. 33. betragtning til og artikel 42, stk. 2, i forordning nr. 1215/2012. Jf. dom af 21.5.1980, Denilauler (125/79, EU:C:1980:130, præmis 16-18).

124. Hvis Domstolen imidlertid finder det rigtigt at opretholde den i dommen i sagen Shevill m.fl. fastlagte »mosaikløsning«, er den forelæggende rets første præjudicielle spørgsmål stadig højest relevant. For at være Domstolen fuldt behjælpelig skal jeg i den resterende del af dette forslag til afgørelse skitsere et kortfattet svar på dette spørgsmål.

125. Den i dommen i sagen Shevill m.fl. fastlagte »mosaikløsning« rejser spørgsmålet om, hvorledes den territorielt begrænsede kompetence med hensyn til erstatningskravet kan tilpasses enhedskaracteren af det på grund af sin art udelelige retsmiddel, der er nedlagt påstand om. Ville den kompetente rets kompetence kunne begrænses på grundlag af de *former for retsmidler*, den kunne fastsætte, når det var blevet fastslået, at den havde international kompetence til at behandle et krav om skadeserstatning? Eller ville rækkevidden eller *udstrækningen af* et sådant retsmiddel i benægtende fald kunne begrænses?

126. Jeg mener ikke, at der er nogen mulighed eller noget retsgrundlag for at gøre dette. Hvis det, rent hypotetisk, blev fastslået, at appellants krav er velbegrundet, og at de estiske domstole har international kompetence for så vidt angår den skade, appellanten er blevet tilføjet i Estland, vil den pågældende ret efter min opfattelse ligeledes have kompetence til at fastsætte det begærede retsmiddel, forudsat at et sådant retsmiddel findes i henhold til den nationale lovgivning. Den omstændighed, at det forholder sig således, skyldes enhedskaracteren af kilden til den påståede skade i den foreliggende sag. Der er kun ét websted. Det kan ganske enkelt ikke kun berigtiges eller fjernes »i forhold til« den skade, som er lidt i et bestemt område.

127. Med henblik på en bedre forklaring af denne pointe kan man som eksempel tænke på en nabostrid. Man kan forestille sig, at ens nabos spildevandstank er utæt. Spildevandet fra den påvirker en række indbyggere i landsbyen. Spildevandet siver også ind i min have, hvor det inficerer og derfor ødelægger mine elskede økologiske grøntsager, som jeg har dyrket møjsommeligt, men dog med et vist held. Hvis jeg eller nogle af de andre berørte naboer i sidste instans nødsages til at anlægge sag ved retten, fordi det ikke fører nogen vegne at drøfte spørgsmålet med naboen, vil vi formentlig nedlægge påstand om, at det pålægges ham at reparere sin spildevandstank og stoppe lækagen. Dette vil imidlertid pr. definition være til gavn for alle. Man kan vanskeligt forestille sig, at det ville blive pålagt naboen kun at stoppe lækagen i et procentuelt omfang, der matematisk svarer til den andel, som den skade, der er tilføjet mine økologiske grøntsager, repræsenterer af den samlede skade, der er tilføjet alle indbyggerne i min landsby.

128. Hvis det blev fastslået i forbindelse med den foreliggende sag, at appellanten kan rejse sit erstatningskrav ved de estiske domstole for så vidt angår den skade, der har fundet sted i Estland, ville spørgsmålet blive som følger: Ville og kunne disse domstoles delvise kompetence også blive afspejlet i en delvis kompetence til at udstede et påbud? Ville det med rimelighed kunne kræves af indstævnte, at han berigtigede en *forholdsmæssig* del af de angiveligt skadelige oplysninger og kommentarer? I bekræftende fald, hvorledes skulle den del fastsættes? Ville det blive krævet, at indstævnte kun fjernede en forholdsmæssig del af oplysningerne? Eller kun en del af kommentarerne?

129. Disse ret meningsløse betragtninger viser, at der kun er ét muligt svar: Forudsat at en ret i en medlemsstat har kompetence til at behandle en sag om erstatning uden for kontrakt, bør den ligeledes have ret til at træffe afgørelse om fastsættelse af alle de retsmidler, der er til rådighed inden for rammerne af den nationale lovgivning⁷¹. Dette fører imidlertid til en anden form for problem: Hvis alle 28 potentielt kompetente retter også havde kompetence til at udstede påbud, ville der kunne blive udstedt flere, forskelligt affattede kendelser rettet til sagsøgte vedrørende den samme adfærd, som han skulle anlægge eller afstå fra.

71 – Undtagen, naturligvis, hvis det fastslås, at den i dommen i sagen Shevill m.fl. fastlagte »mosaikkompetence« kun giver en national domstol ret til, som den eneste, at træffe afgørelse om krav om erstatning (dvs. økonomisk kompensation), men ikke om andet. Det er imidlertid vanskeligt at se, hvad der kunne være retsgrundlaget for en så drastisk begrænsning af de nationale domstoles kompetence, og hvorledes de i så fald ville kunne gennemføre sager, når deres kompetence hertil reelt var fjernet i den nævnte udstrækning.

130. Således som det fremgår af diskussionen i afsnit B i dette forslag til afgørelse, er det disse og andre praktiske problemer, der bringer mig til at anbefale Domstolen, at den begrænser den internationale kompetence med hensyn til internetrelaterede krav om skadeserstatning til kun at omfatte to specielle værnetingsregler. De nationale domstole, som er kompetente i henhold til disse to værnetingsregler, ville herefter have fuld kompetence til såvel at fastsætte og tilkende erstatning som at træffe afgørelse om ethvert andet retsmiddel, de råder over i henhold til den nationale lovgivning, herunder påbud.

V. Forslag til afgørelse

131. På baggrund af det foranstående foreslår jeg, at Domstolen besvarer det af Riigikohus (øverste domstol, Estland) forelagte andet og tredje præjudicielle spørgsmål som følger:

- Artikel 7, nr. 2), i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 1215/2012 af 12. december 2012 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (omarbejdning) skal fortolkes således, at en juridisk person, der hævder, at den pågældendes personlige rettigheder er blevet krænket ved offentliggørelse af oplysninger på internettet, kan anlægge sag ved retterne i den medlemsstat, hvor centrum for personens interesser befinder sig, for så vidt angår hele den lidte skade.
- Centrum for en juridisk persons interesser findes i den medlemsstat, hvor personen udøver sin væsentligste erhvervmæssige virksomhed, forudsat at de angiveligt skadelige oplysninger kan påvirke personens erhvervmæssige situation i denne medlemsstat.«